

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы / Арутюнова Н. Д. – М. : Наука, 1976. – 381 с.
2. Бережан С. Г. Тождественные слова в языке и отождествление слов в речи (К вопросу о двойственности объекта лексикологии) / С. Г. Бережан // Актуальные проблемы лексикологии : лингв. конф. [„Слово в языке, речи и тексте“], (Новосибирск 7-8 мая 1974 г.) : тезисы докл. – Новосибирск : НГУ, 1974. – С. 20–22.
3. Бистрова Л. В. Вивчення синтагматичних зв'язків слів за допомогою статистичних методів / Л. В. Бистрова // Мовознавство. – 1978. – № 4. – С. 44–47.
4. Вендлер З. О слове good / Зено Вендлер // Новое в зарубежной лингвистике : Лингвистическая семантика ; [общ. ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева]. – 1981. – Вып. X. – С. 531–554.
5. Гальперин И. Р. Избранные труды / Гальперин И. Р. – М. : Высш. шк., 2005. – 255 с.
6. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : учебник / Кобозева И. М. – [4-ое изд.]. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. – 352 с.
7. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Колшанский Г. В. – М. : Наука, 1975. – 232 с.
8. Попова М. Параметри сполучуваності прикметників оцінки давньоверхньонімецької мови з підкласами іменників / Марія Попова // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В. В. – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 206–207 : Германська філологія. – С. 84–97.
9. Попова М. Семантичне поле прикметників позитивної оцінки середньовісньонімецької мови / Марія Попова // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В. В. – Чернівці : Рута, 2006. – Вип. 319–320 : Германська філологія. – С. 31–46.

Попова О. В.
(Суми)

МОВЛЕННЄВА АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНОСТІ

У статті досліджується процес продукування мовлення та місце емоційності у ньому, беручи до уваги різні течії психолінгвістики. За допомогою ілюстративного матеріалу вивчається образна мовленнєва реалізація емоційної інтенції адресанта.

В статье исследуется процесс формирования речи и место эмоциональности в нем, принимая во внимание разные течения психолингвистики. С помощью иллюстративного материала изучается образная речевая реализация эмоциональной интенции адресанта.

The article researches the process of speech producing and the place of emotionality within it, taking into account different trends of psycholinguistics. By means of illustrative material it gives the commentary of expressive speech realization of sender's emotional charge.

На сучасному етапі розвитку все більших обертів набирає комунікативна лінгвістика, яка поєднує лінгвістичні знання та результати досліджень з психологією, філософією, культурологією, історією та ін. Беручи до уваги даний фактор, досконале вивчення різних аспектів комунікативної лінгвістики потребує залучення знань різних сфер науки та людської діяльності, що дозволить все-сторонньо дослідити процес комунікації, розрахований на діалогічне порозуміння індивідів у співвідношенні з нормами мови, узусу, культури та соціуму в цілому.

Стаття має на меті дослідити складову комунікативної лінгвістики – процес продукування мовлення та місце емотивного фактору у ньому. Зважаючи на даний аспект, предметом статті виступає процес продукування мовлення та варіанти реалізації емотивності у ньому, а об'єктом є мовлення як складова комунікації. Актуальність дослідження зумовлено загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій до вивчення мови в дії, до з'ясування різних прагматичних аспектів мовленнєвої комунікації. Конкретним завданням даного дослідження є здійснення психолінгвістичного аналізу процесу продукування мовленнєвого акту та його практичне підтвердження за допомогою прикладів емоційного типу комунікації. Серед провідних психолінгвістів, які присвятили себе дослідженню даного питання, можна назвати таких вчених, як: Серль Дж., Виготський Л.С., Виноградов В.В., Хомський Н., Міллер Дж., Леонтьев О.О., Шаховський В.І., Данеш Фр., Бейкер Л.Л., Селіванова О.О., Жинкін Н.І. та ін..

Дослідження комунікативної лінгвістики виявиться неповним, якщо не врахувати емотивного типу комунікації. Під емоціями розуміють особливу форму ставлення людини до явищ дійсності, що зумовлено їх відповідністю або невідповідністю до потреб людини [7]. Абсолютно

логічним буде постулювати до твердження Фр. Данеша, що будь-яке висловлювання емоційне, що не буває емоційно-нейтрального мовлення [8], адже когнітивно сприймаючи об'єктивну дійсність, в залежності від власних відчуттів, бачень, виховання, людина буде реагувати абсолютно суб'єктивно, керуючись тією інтелектуальною, мовленнєвою, етичною базою, яку має на момент конкретно узятій ситуації. Когніція викликає емоції, а емоції впливають на когніцію, оскільки вони втручаються в усі рівні когнітивного процесу; вони є двома головними параметрами здібності людського розуму, досвіду з особистими та соціальними аспектами, вони тісно пов'язані один з одним: когнітивні процеси супроводжуються емоціями, а емоції когнітивно осмислюються [8]. Таким чином, суб'єктивні емоції семантизуються, вербалізуються мовою, тобто проходять ряд трансформацій, що відносяться вже до царини лінгвістики.

"*Sarah Palin is basically invisible in Alaska but as big a celebrity as Princess Di everywhere else*" [11].

Автор даних слів виявляє далеко не нейтральне ставлення до об'єкту свого висловлювання – політичного діяча Аляски (США) Сари Палін. Конотативно нульова лексема *invisible*, та такі, що несуть позитивне емотивно-оцінне навантаження (*celebrity*, *Princess Di*) за умов даного контексту набувають іронії, що свідчить про освіченість, дотепність адресанта, його вміння донести інформацію таким чином, щоб не вдатись до вживання вульгаризмів, а гіперболізувавши суспільно-політичне положення Сари Палін до статусу Принцеси Діани, принизити першу в очах реципієнта даного тексту. Запропонований приклад наочно демонструє залучення емоцій в когнітивному процесі.

Психолінгвістика як одне з напрямлень лінгвістики в питанні продукування мовлення пройшла цілий ряд змін бачень та тлумачень, які мають право на існування, адже знаходять своє практичне підтвердження у мовленні. Американські психолінгвісти дескриптивістської течії (Ч. Осгуд, З. Харрис, Б. Скіннер, Дж. Трейджер, Ч. Хоккет та інші) розглядали проблему продукування мовлення як послідовний механізм отримання реакцій на стимули на підставі інтуїції без залучення когніції. Мовленнєва діяльність розглядалась як інтуїтивна поведінкова реакція на стимули зовнішнього середовища, що заперечувало пояснювальний зв'язок мовних одиниць із категоріями мислення [6, 194]. Хоча дана концепція на сьогоднішній день вже не має своїх прибічників, оскільки вона повністю виключає фактор мислення в процесі продукування мовлення і не бере до уваги семантичного аспекту, тим не менш в емотивному мовленні можна знайти її втілення.

Вигук (як один з варіантів емотивної реакції на зовнішні стимули) – це звукове утворення, яке висловлює почуття без особливих мовленнєвих утворень, вказуючи на емоції чи на волевиявлення людини як реакцію на подразники навколишнього середовища [4]. Беручи до уваги дане тлумачення, можна дійти висновку, що вигук, не маючи граматичного та лексичного значення, вказуючи на прояв певних емоцій, дійсно виконує роль реакції на певний стимул.

"*Well, again, we're wondering here whether or not Barack Obama in fact is the president of the United States,*" *Wallace mused aloud* [10].

У даному прикладі вигук *well* виникає спонтанно в конкретній мовленнєвій ситуації і може вживатися для заповнення паузи чи висловлення сумніву, хоча з деякими вигуками пов'язується певне почуттєве наповнення, яке може бути досить відмінним і часом абсолютно протилежним. Специфіку почуття в таких випадках можна зрозуміти лише за тоном або за мовною ситуацією. Можна перелічити вигуки, що вказують на:

- тілесний біль: *au, autsch, oh*;
- біль, горе, жалоба, жалкування: *ah, oh, o weh, weh*;
- задоволення, радість: *oh, ah ach, ei, hei, hurra, trari, trarara* та ін.

У наведеному переліку, не зважаючи на належність вигуків до різних груп, спостерігається фонетичне та графічне співпадіння (*oh, ah, o*), що пояснюється невідповідністю, реакційністю емоційного мовлення, яке потребує швидкого продукування, а отже, конструкції, які вживаються за даних умов, наближаються до багатофункціональних шаблонів, які семантично будуть вирізнятися лише під впливом певного контексту, інтонації.

Таким чином, емотивність мовлення в межах дескриптивізму має право на своє існування. Але психолінгвістика XXI ст. розвивається у напрямку когнітивних теорій, які визнають за процесом продукування мовлення аспект мислення. Даного висновку можна дійти, якщо врахувати все багатство експресивних та стилістичних засобів мови, адже стилістика – це наука, що вивчає не однакові для різних умов мовленнєвої комунікації принципи вибору та способи організації мовних одиниць в єдине композиційне та смислове ціле [4]. Добір потрібних за семантичним значенням та емотивним навантаженням конструкцій, враховуючи ситуацію та узус, зіткнення об'єктивних та суб'єктивних аспектів, потребує когнітивних процесів.

На зміну дескриптивізму приходить генеративна модель Н.Хомського (від англ. to generate – породжувати [5]). Дана модель пройшла ряд змін, але її пріоритетами залишились: розгляд мови як ментального феномена, концепція нативізму як вроджена база мовних знань, посилена увага до універсальних структур синтаксису [6, 196]. Лексикон у даному процесі відіграє вторинну роль, хоча з часом Н.Хомський дещо підсилює його роль в процесі продукування мовлення, але критики даної моделі відзначають її зосередженість на мовно-синтаксичному матеріалі без урахування психологічних процесів, особливостей конкретного мовця, реальної ситуації спілкування [3].

Комунікативна лінгвістика розрахована на дослідження комунікативної взаємодії індивідів, тому вона повинна враховувати параметрами мови, узус, культуру, психологічні та когнітивні особливості мовця. На пострадянському просторі найбільш визнаною у даному плані є модель Л.С. Виготського, який називав говоріння мовленнєво-мисленнєвим процесом «переливання думки у слово»: «Мысль и слово не связаны между собой изначальной связью. Эта связь возникает, изменяется и разрастается в ходе самого развития мысли и слова. Значение слова - это такое далее неразложимое единство обоих процессов, о котором нельзя сказать, что оно представляет собой: феномен речи или феномен мышления... Значение слова с психологической стороны есть не что иное, как обобщение, или понятие. Обобщение и значение слова суть синонимы. Всякое же обобщение, всякое образование понятия есть самый специфический, самый подлинный, самый несомненный акт мысли. Следовательно, мы вправе рассматривать значение слова как феномен мышления» [2, 343].

Л.С. Виготський представляв продукування мовлення як фазово-ступеневу діяльність, яка починається від мотиву – неясного бажання, що зумовлює формування думки, кваліфікується як головна спонукальна ланка психічної діяльності людини, – а далі відбувається оформлення думки, її відображення у внутрішньому слові, після цього – у значеннях зовнішніх слів і, насамкінець, у словах [2]. Саме таке тлумачення процесу продукування мовлення є базовим на сьогоднішній день у комунікативній лінгвістиці. Воно зазнало певних модифікацій, деталізацій, які продемонстрували вітчизняні та закордонні вчені-лінгвісти, психологи, посилаючись на модель Л.С.Виготського чи самостійно дійшовши даного висновку.

Враховуючи дану концепцію, варто повернутись до питання емотивності у мовленні як невід'ємної складової комунікації. Якщо керуватись моделлю Л.С.Виготського, людина здатна в процесі «переливання думки в слово» добирати такі «зовнішні слова», які б максимально точно відтворювали її інтенції, передвербальні усвідомлені когнітивні прагнення мовлення, адже прагнення адресанта – бути почутим, здобути реакцію адресата; а людина прихильно ставиться до повідомлення у двох випадках: якщо воно несе важливу для неї інформацію або приносить задоволення чи бурхливі емоційні переживання. Процес продукування мовлення перетворюється на «гру» в рамках стилістичних норм. Така «гра» може бути абсолютно типовою чи представляти собою відступи від типової поведінки. В рамках типовості використовуються виразні (синтагматичні) та образні (переважно лексичні) мовленнєві засоби (тропи), які надають авторського ставлення, виявляють стилістичну манеру адресанта, його образне осмислення того чи іншого факту [1].

Last year the Conservative leader had to intervene directly to prevent the deselection of Elizabeth Truss by Norfolk Tories — known as the “Turnip Tale Ban” — outraged that she should have had an affair with a married MP [12].

У запропонованому прикладі автор не вдається до особистого створення образного словосполучення, а лише цитує поширену серед читачів британської газети «The Times» метафору *Turnip Tale Ban*, значення якої можна зрозуміти, проаналізувавши складові (*Turnip – a large round pale yellow vegetable; Tale – someone in authority who tells about something wrong that someone else has done; Ban – public announcement [9]*). Завдяки наявності негативної оцінки, потужної експресії даного метафоричного словосполучення створюється необхідне емоційне посилення до адресата тексту. В наступному прикладі: *Sarah Palin e-mailed a high-profile endorsement of Dr. Rand Paul in a Republican Senate primary in Kentucky. She called — via Facebook — for the resignation of the White House chief of staff Rahm Emanuel, for using the term “retarded,” and announced — via a column in USA Today — that she would attend a Tea Party gathering next month in Searchlight, Nev., the hometown of the Senate Democratic leader, Harry Reid [11]* «гра» здійснюється адресантом вже за рахунок синтаксичної побудови повідомлення (синтагматичних чи виразних мовленнєвих засобів), хоча не варто нівелювати емотивної потужності книжкових слів (*endorsement, resignation, to attend, via*), які надають повідомленню вишуканості, офіційності, стриманості. Запропонований приклад блискуче демонструє володіння автором висловлювання паралельними конструкціями (*Sarah Palin e-mailed, she called, announced*), які реалізуються за рахунок контекстуальних

синонімів і націлені на створенні образу Сари Палін як наполегливої особи, яка не зупиниться ні перед чим, яка прагнуче довести почату справу до кінця. Відокремлені конструкції (*via Face-book, via a column in USA Today, Rahm Emanuel, Harry Reid*) мають на меті пояснити реципієнту розташування важеля влади в суспільстві, розтлумачити інформацію про дійових осіб даного повідомлення. Продемонстровані виразні засоби не створюють образів, а підвищують виразність мови та посилюють її емоційність за допомогою особливих синтаксичних побудов.

Процес мовленнєвої реалізації усіх видів емотивності достатньо багатогранний. Загалом, можна назвати основні його види, оскільки при переході від мотиву, а далі оформлення думки (інтенції), її відображення у внутрішньому слові, до зовнішніх слів та синтаксичних конструкцій адресант: 1) добирає виразні та образні мовленнєві засоби до тих емоцій, які він переживає (як в прикладі з *Turnip Tale Ban*), 2) надає емотивного сенсу нейтральним «пакункам» (як у випадку з синтаксичними паралельними конструкціями) [7]. В будь-якому разі відбувається доволі приблизна вербалізація суб'єктивних переживань, адже за словами Л.С.Виготського асоціація не може змінити своєї внутрішньої психологічної природи, а мова в значній мірі залишається в рамках адекватних, усталених, прийнятих у даному соціумі норм [2].

Тим не менш, дієвим залишається твердження, що мова не представляє собою стале незмінюване явище. Мова має свою динаміку, змінюється разом з розвитком соціуму, підтвердженням чому є поява неологізмів чи архаїзмів. Саме процес продукування мовлення виконує роль початкової ланки в зміні форми чи норм мови. Мотив, інтенція, що зароджуються, потребують нового вербального втілення, і в такому разі торкаються вже сфери відступів від типової «гри», коли адресант може вдатись до словотвору, навмисного помилкового семантичного або орфографічного вживання лексем чи синтаксичних конструкцій, одночасного різнопланового поєднання виразних та образних стилістичних засобів. Емотивність словотвору можна побачити у наступному прикладі: *To the folks on Main Street, it means not appointing Kafkaesque committees to measure “quality-adjusted life years” but fostering a vibrant climate of scientific research and opening a wider pipeline for new medicines* [11], де у лексемі *Kafkaesque* (*relating to or in the manner of Franz Kafka or his writings* [9]) бачимо непродуктивний суфікс *-esque* в дії, а в *“quality-adjusted life years”* продемонстровано схильність англійської мови, як однієї з аналітичних, до словобудови шляхом поєднання бажаних автором основ слів для створення нової лексичної одиниці, яка б за своїм денотативним та конотативним значенням відповідала інтенції адресанта, що допомагає створити метафоричні порівняння, надавши висловлюванню виразності та образності.

У прикладі: *This latest foray “Outside” (Alaskan slang for the rest of the country) culminates a week in which she achieved a typical run of multimedia ubiquity* [11] автор вдається вже до тиражування діалекту Аляски, надаючи при цьому тлумачення слова *“Outside”*, що в черговий раз свідчить про прагнення адресанта не просто втілити свої емоції та думки в слові, а бути сприйнятим і зрозумілим.

Реалізацією одночасного поєднання різнопланових виразних та образних засобів є наступний приклад: *His latest flip-flop was on the military’s “don’t ask, don’t tell” policy on gay soldiers* [11].

У даному разі адресант діє на лексичному рівні, добираючи розмовну лексему *flip-flop*, що відповідає емоційній інтенції, та на синтаксичному рівні, вживаючи паралельну конструкцію *“don’t ask, don’t tell”*, яку для візуального виокремлення виділяє лапками, і яка одночасно слугує епітетом до іменника *policy*. Більше того, два запропоновані стилістичні засоби виконують роль контекстуальних емотивних антонімів, адже *flip-flop* (*to change your opinion about something* [9]) вказує на мінливість, непостійність, а *“don’t ask, don’t tell”* – на суворість, консервативність армійської дисципліни.

Емоційність, як явище суто суб'єктивне, відіграє значущу роль в процесі продукування мовлення і має необмежений спектр реалізації у слові, адже за рахунок експресивних та стилістичних засобів мови відбувається маніпулювання близькими за значеннями і звучанням словами, неточне формотворення, несподівана образність (необов'язкові персоніфікації), умисне неправильне сполучення слів, умисні орфографічні помилки, умисне неправильне тлумачення лексичного значення слів, які створюють зміщення в лексичних значеннях, тобто в семантиці. Більше того, даним оказіоналізмом властиво закріплюватися в мові у формі кліше та синтаксичних блоків, в результаті чого відбувається подальша перебудова, вдосконалення старих норм та форм мови. Саме в рамках даного аспекту відбуваються інтралінгвістичні процеси в мові, що є перспективою даного дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Виноградов В.В. Стилистика: Теория поэтической речи: Поэтика [Текст] / Виноградов В.В. – М.: Наука, 1963. – 256с.

2. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования [Текст] / Л.С. Выготский. – М.: Учпедгиз, 1956. – 442с.
3. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики [Текст] / Леонтьев А.А. – М.: Смысл, 1999. – 287с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярева]. – М.: Советская энциклопедия, 1990. — 686 с.
5. Новый англо-русский словарь / [авт.-сост. Мюллер В.К.]. – М.: Русский язык, 2001. – 880с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: Напрямки та проблеми [Текст] / Селіванова О.О. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – 711с.
7. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка [Текст] / В.И. Шаховский. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 208 с.
8. Danes Fr. Cognition and Emotion in the Discourse Interaction: A Preliminary Survey of the Field / Danes Fr. – Berlin: XIV International Congress of Linguists Organized under Auspices of CIPL, 1987. – 448 p. – (Preprints / the Plenary Session Papers, XIV International Congress of Linguists Organized under Auspices of CIPL; Berlin, 10-15 August 1987).
9. Longman dictionary of contemporary English / [director Della Summers]. – 4th edition. – Edinburgh: Pearson Education Limited, 2005. – 1950 p.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. Inauguration dairy [Електронний ресурс. – Дата перегляду: 06.02.2010] – Режим доступу до газети: <http://www.guardian.co.uk/world/oliverburkemanblog>
11. The New York Times [Електронний ресурс. – Дата перегляду: 21.02.2010] – Режим доступу до газети: <http://www.nytimes.com/2010/02/21/us/politics/06palin.html?scp=2&sq=election%20campaign&st=Search>
12. The Times [Електронний ресурс. – Дата перегляду: 24.02.2010] – Режим доступу до газети: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/politics/article7025809.ece>

Приходько Г. І.
(Запоріжжя)

КОНЦЕПТОСФЕРА ОЦІННОСТІ В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті розглядаються питання, які пов'язані з аналізом концептосфери оцінності. Підкреслюється, що однією з основних її рис є антропоцентричність.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с анализом концептосферы оценочности. Особое внимание уделяется исследованию антропоцентричности последней.

In this article questions connected with the analysis of conceptual sphere of evaluation are discussed. Special attention is paid to the anthropocentric character of this sphere.

Дослідження і опис мовної картини світу є одним з актуальних напрямів сучасної лінгвістики. До найважливіших характеристик мовної картини світу відносять притаманний їй “суб'єктивізм” у відображенні позвмовної дійсності [8, 67 – 68].

На відміну від наукової мовна картина світу “включає не тільки відображені об'єкти, але і позицію суб'єкта, що відбиває, його ставлення до цих об'єктів, причому позиція суб'єкта - така ж реальність, як і самі об'єкти. Система соціально-типових позицій, стосунків, оцінок знаходить знакове відбиття в системі національної мови і бере участь в конструюванні мовної картини світу” [8, 67].

У сучасній лінгвістиці дуже плідні дослідження проводяться в аспектах антропоцентризму і функціоналізму. Проблемам “мовної особистості” [7], питанням прагматики і найбільш відповідного вираження різних смислів присвячено немало досліджень. У цьому ряді оцінка займає важливе місце. Оцінна інтерпретація онтологічних категорій, безсумнівно, відводить оцінці статус універсальної категорії, що пронизує всі сфери людського буття. Об'єктом оцінки можуть бути якості, вчинки і стани людей, властивості предметів, процеси і ситуації і тому подібне Семантика оцінки була предметом дослідження і аналізу багатьох дослідників [2; 4;5].

Оцінка, будучи універсальною категорією, знаходить вираження в різних мовах, але способи вираження оцінних значень різні. Оцінка, очевидно, є найбільш антропоцентричною категорією, зважаючи на її сутність бути вираженою лише людиною. Тому вивчення оцінки тісно пов'язане з властивістю людини здійснювати раціональну (інтелектуальну) і емоціональну діяльність. Виникнення двох напрямів вивчення оцінки, а саме емотивізму і натуралізму, відбиває саме ці дві людські сторони ставлення до дійсності. Дискусія про первинність або вторинність емоціональної або раціональної сторони оцінки привела до здолання протиріч і до плідного розу-